

ша ў хату нясіце... [2, с. 31]. Для мовы персанажаў характэрны паўтор выказніка ў канструкцыі-адказе, якая належыць адной і той жа асобе: *І сціскае ён кулак, / І малоціць у грудзі: / – Салаўкі, – ён крычыць, – Салаўкі / Мяне вывелі ў людзі! / Ферму я падпаліў? Падпаліў. / Прывітаюся вам, людзі!..* [2, с. 46].

А. Куляшоў выкарыстоўвае прыём паўтору і для захавання рытмамелодыкі паэтычнага твора. Гэтую функцыю выконваюць у тэксце пераважна службовыя часціны мовы – прыназоўнікі і падпарадкавальныя злучнікі, якія маюць мэтавае значэнне. Напрыклад: *Асядлала брыгада шашу / І засела ў мястэчку... / Хоць хацеў бы я, не апішу / Бой за ўзгорак, за рэчку...* [2, с. 36]; *Родны Мінск я пакінуў, / Пажарам і бомбамі гнаны. / Хто сказаў, што мой горад загінуў, / Што ён зруйнаваны?* [2, с. 15].

Адметнасцю паэмы «Сцяг брыгады» з'яўляецца некантактны паўтор простага сказа (прэдыкатыўнай часткі). Так, за кошт паўтору ўстойлівай казачнай формулы **Жыў ляснік са сваёй леснічыхай Каля завадзі ціхай** [2, с. 30–31] падкрэсліваюцца цішыня і гармонія ў прыродзе, што яшчэ больш узмацняе адчуванне трагічнасці абставін і часу.

Такім чынам, для належнага вырашэння задумы ў мастацкіх тэкстах пра Вялікую Айчынную вайну аўтары часта ўключаюць канструкцыі з лексічным паўторам членаў сказа і простых сказаў. Такія сінтаксічныя адзінкі служаць для перадачы шматлікіх семантычных і суб'ектыўна-мадальных значэнняў.

Бібліяграфічны спіс

1. Быкаў, В. Збор твораў : у 4-х т. / В. Быкаў. – Т. 2 : Аповесці. – Мінск : Маст. літ., 1981. – 447 с.
2. Куляшоў, А. Сцяг брыгады = Знамя бригады = Стяг бригады : паэма / А. Куляшоў. – Мінск : Беларусь, 1970. – 240 с.

ВІДЭОМЫ А. ВАЗНЯСЕНСКАГА І РЫСАСЛОВЫ Л. СІЛЬНОВАЙ: ЭСТЭТЫЧНЫЯ І РЭЦЭПТЫЎНЫЯ ПАРАЛЕЛІ

Т. А. Мотрэнка (Мінск, Беларусь)

У артыкуле ў параўнальным ракурсе разглядаюцца творы візуальнай паэзіі А. Вазнясенскага і Л. Сільной. Аўтар звяртае ўвагу на памежнае ў жанравых адносінах становішча відэом і рысасловаў, а таксама абумоўленыя гэтым адметнасці іх рэцэптыі. Адзначаецца розніца ў ідэйна-тэматычным і стылістычным аспектах, заўважаецца падабенства ў творчых метадах, імкненні надаць візуальным вобразам сімвалічнае значэнне. Выказваецца меркаванне пра статус відэом і рысасловаў як характэрных праяў эпохі сінтэзу ў мастацтве.

Ключавыя словы: аўтарскі жанр; візуальная паэзія; відэомы; рысасловы; сінтэз мастацтваў.

У развіцці літаратуры здараюцца перыяды, якія характарызуюцца незвычайна высокім імкненнем творцаў да эстэтычнай арыгінальнасці, пашырэннем эксперыментальных метадаў рэалізацыі ідэі. Такая сітуацыя назіралася

ў мастацтве слова розных народаў у канцы XX стагоддзя. Карыстаючыся вызначэннямі Ю. Лотмана, яе можна апісаць як культурны выбух і правесці аналогіі з нараджэннем новай істоты ці любым іншым творчым пераўтварэннем структуры жыцця [2, с. 22]. Так, у пачатку 1990-х гг. у рускай і беларускай літаратурах узніклі аўтарскія жанры, што прадэманстравалі новы віток тэндэнцыі да пераадолення межаў уласна славеснай творчасці і значна наблізілі паэзію да выяўленчага мастацтва. Сярод іх прыкметнае месца займаюць відэомы Андрэя Вазнясенскага і рысасловы Людкі Сільновай, пошук фармальна-эстэтычных і рэцэптыўных паралеляў паміж імі дазволіць канкрэтызаваць памежнае становішча твораў названых жанраў.

Відэома ўяўляе сабой трохмерную кампазіцыю, у якой вербальны кампанент спалучаецца з малюнкамі, фотаздымкамі, гульнёй са шрыфтамі і колерам. Прычым уласна тэкст у відэомах знайсці нельга, моуны складнік у іх, як правіла, забяспечваецца адным ці некалькімі словамі, нярэдка А. Вазнясенскі звяртаецца да дэструкцыі лексемы на складовым і гукавым узроўнях. Па форме відэомы выглядаюць значна больш прыбліжанымі да арт-аб'ектаў, інсталяцый, чым да літаратурнага твора. І той факт, што ў поўным складзе яны ўпершыню знайшлі шлях да аўдыторыі менавіта ў фармаце выставы, а не публікацыі ў кнізе твораў паэта, працуе на карысць іх ідэнтыфікацыі як прыкладаў графічнага мастацтва. Тут маецца на ўвазе выстава, што адбылася ў лістападзе 1991 года ў галерэі сучаснага мастацтва «Sperone Westwater» у Нью-Йорку.

Аднак пры ўсёй спрэчнасці пытання, ці можна вызначыць відэомы як творы паэзіі, няхай і візуальнай, сам А. Вазнясенскі назваў іх канцэнтрацыяй паэтычнага, заўважыўшы пры гэтым наступнае: «Ніякае іншае мастацтва не знаходзіцца настолькі блізка да паэзіі, як выяўленчае, і часцей за ўсё тыя вобразы і метафары, што нельга да канца выразіць словамі, выражаюцца ў гэтым» [3]. Магчыма, каб падкрэсліць паэтычную сутнасць відэомаў А. Вазнясенскі пераважную іх большасць прысвяціў знакавым асобам рускай літаратуры: Б. Пастэрнаку, І. Севяраніну, В. Мандэльштаму, У. Маякоўскаму, М. Гумілёву, С. Ясеніну, М. Забалоцкаму, У. Набокаву і інш. Змест відэомаў грунтуецца на асацыятыўных сувязях з асобай пісьменніка, яго спадчынай; візуальны эксперымент з імем творцы стаў для А. Вазнясенскага спробай метафарычна, выяўленча прачытаць яго [3].

Вобраз паэта ў відэомах метафарызуецца наступным чынам: з дапамогай розных выяўленчых сродкаў аўтар рэпрэзентуе адну ці шэраг асацыяцый, што ўзнікаюць у яго ўяўленні ў сувязі з асобай канкрэтнага творцы. Напрыклад, у відэомае, прысвечанай У. Маякоўскаму на чырвоным фоне назіраем выяву рэвалюцыйнага: яна складаецца з ледзь пазнавальных літар прозвішча паэта, дыска тэлефона, які выконвае ролю барабана для патронаў, а таксама чагосці, што нагадвае вярхоўку і аловак чорнага колеру. Ніжэй са спалучэння слоў «Поэт» і «Пуля» атрымліваецца «Популярность» [1, с. 16].

У гэтай рабоце А. Вазнясенскага бачыцца намёк на гульню ў рускую рулетку: верагодна, гэта метафара ўсяго жыцця авангарднага паэта, а таксама магчымая прычына яго смерці на вяршыні вядомасці.

Часам у подпісах да відэомаў А. Вазнясенскі расшыфроўвае асацыяцыі, што натхнілі яго на выбар тых ці іншых элементаў візуальнага вобраза. Да прыкладу, І. Севяранін паўстае як «будуарны лирик», «певец сирени» [1, с. 23]. Для стварэння відэомы немалаважным аказаўся таксама той факт, што апошняе каханне паэта звалі Верай. Будуарнасць А. Вазнясенскі праілюстраваў фотаздымкам дзявочага станіка, які адначасова выконвае ролю галінкі бэзавага куста, а словы ўтвараюць суквецце. Сярод іх заўважаюцца і прозвішча самога паэта, і імя яго каханай, і згадкі пра адметнасці творчасці. У верхнім левым вугле работы размешчаны нотны стан з намалёванай на ім нотай «сі». Гэта можа быць алюзія на ўлюбёны вобраз паэта («сирень»), або намёк на яго «каралеўскі статус», пра які А. Вазнясенскі гаворыць у подпісе да відэомы (назва ноты сугучная слову «сір» – традыцыйны зварот да манаршых асобаў у некаторых краінах). Таксама магчыма, што так аўтар звяртае ўвагу на незвычайную вяршыню, якой дасягнула творчасць І. Севяраніна.

Распаўсюджаны вобраз паззіі становіцца крыніцай натхнення і ў выпадку відэомы, прысвечанай В. Мандэльштаму [1, с. 63]. Восы вылятаюць з літары О, афарбаванай у чорны, яе ўнутраная частка мае такіх ж колер, а ў цэнтры напісана ледзь улоўнае прозвішча паэта. Тут бачыцца метафара трывожнага прадчування трагічнага лёсу В. Мандэльштама, якім была прасякнута яго творчасць. Чорны авал, які быццам зацягвае прозвішча паэта, на нашу думку, сімвалізуе гібельнасць лагернай цемры, што працуе як чорная дзірка: супрацьстаяць яе гравітацыйнаму полю немагчыма.

Тэма трагічнай смерці паэта знайшла ўвасабленне і ў відэоме пра М. Гумілёва: крывавы фон, на якім праступае прозвішча творцы з кулявымі адтулінамі над Ё [1, с. 55]. А ўвогуле матыў нешчаслівага лёсу выбітных асоб рускай літаратуры пачынае гучаць ужо ў першай відэоме А. Вазнясенскага. Яна была створана да 100-гадовага юбілею Б. Пастэрнака і існуе ў некалькіх варыянтах, але на ўсіх прысутнічае выява распятага Хрыста [1, с. 352, 353, 358, 359].

Рысасловы Л. Сільновай уяўляюць сабой візуальныя вобразы слоў-асацыяцый да кожнай літары беларускага алфавіта. Асобнай кнігай яны былі выдадзены ў 1994 годзе. У пэўным сэнсе рысасловы сталі ілюстрацыяй меркавання Л. Сільновай наконт будучыні мастацкага слова, выказанага ёй у кнізе крытыкі «Крышталёвы сад»: «Хутчэй за ўсё, тэксты не будуць гэтак, як зараз, «абцяжараны матэрыяльна». <...> Па ўсім відаць, паняцце «тэксту» пашырыцца да паняцця «вобраза» ў сэнсе «выявы», «выяўлення» думак і пачуццяў аўтара...» [4, с. 117].

Паводле формы рысаслоў можна вызначыць як малюнак, рэбус, схему, надпіс з аздобленымі адной-дзвюма літарамі. Візуальныя творы беларускай

паэты і ў адрозненне ад відэомаў А. Вазнясенскага больш аднастайныя ў дачыненні інструментаў увасаблення ідэі: ім не ўласцівыя трохмернасць, разнастайнасць шрыфтоў, колераў. Аднак гэтую ўяўную абмежаванасць у прыёмах візуалізацыі магчыма назваць імкненнем аўтаркі да вытрыманасці і пазнавальнасці стылю, жаданнем надаць вобразу лёгкасць інтэрпрэтацыі, забяспечыць рэцыпіенту радасць пазнавання. Пры гэтым і сама Л. Сільнова заўважыла, што рысасловы нарадзіліся ў працэсе пошукаў формы «ідэальнага верша»: яна «павінна быць досыць сціслай, а словы, за кошт гэтай сцісласці, павінны стаць больш светлымі і зыркiмі» [4, с. 127]. Названымі характарыстыкамі словы ў візуальных творах Л. Сільновай валодаюць як раз дзякуючы іх неабцяжанасці невербальнымі элементамі рознай прыроды.

Разам з тым паводле формы рысасловы ўсё ж складана ідэнтыфікаваць у статусе паэтычных твораў. Як і ў выпадку з відэомамі А. Вазнясенскага, тут гаворка ідзе не пра тэкст, а ўсяго толькі пра адно слова, часам нават пра асобную літару. Апошнюю сітуацыю яркава ілюструе рысаслоў «дз і дж», дзе задума аб сціслай форме ідэальнага верша дасягнула найвышэйшага ўзроўню рэалізацыі, таму што яго вербальны кампанент – гэта ўсяго два спалучэнні літар, якія выконваюць ролю дэкарэтыўных элементаў выявы [5, с. 8]. Літары паэтка намалювала ў выглядзе матылькоў над кветкамі, прычым такая асацыяцыя, верагодна, выкліканая не знешнім падабенствам, яго нельга назваць відэочным. У дадзеным выпадку метафара заснаваная на параўнанні гучання афрыкатаў [дз], [дж] са звакам насяжкомых на лузе.

З прыведзенага прыклада відаць, што сувязь паміж словам і пэўнай літарай алфавіта ў рысаслове грунтуецца на асацыяцыі, гэтак жа як у відэомах А. Вазнясенскага судакранаюцца асоба паэта і партрэт яго лёсу. Аднак у выпадку рысасловаў кола магчымых асацыяцый значна больш шырокае, яно абмежавана толькі неабходнасцю прытрымлівацца пэўнай пачатковай літары, тады як у відэомах абавязкова трэба заставацца ў кантэксце творчасці і біяграфіі паэта. Нягледзячы на гэта, выбар слоў Л. Сільновай у большасці выпадкаў не выглядае нечаканым, асацыяцыі падаюцца досыць пераканаўчымі, адзіна магчымымі, устойлівымі («воля», «жыццё», «Беларусь», «праўда», «мама», «тата», «Ісус», «космас»). Такую асаблівасць зместу рысасловаў можна патлумачыць іх функцыянаваннем у фармаце азбукі, значыць, словы на пэўную літару павінны суднасіцца з базавымі ісцінамі, а паняцці – быць зразумелымі кожнаму. Аднак варта адзначыць, што гэтая даступнасць сэнсу рысасловаў можа спалучацца са складанай формай, якая часта нагадвае рэбус ці галаваломку.

Слова і яго візуальны вобраз таксама звязаныя пасродкам асацыяцый, але ў большасці выпадкаў адбываецца яшчэ і метафарызацыя паняцця. Як і ў відэомах А. Вазнясенскага, элементы выявы або адметнасць іх размяшчэння на плоскаці могуць атрымліваць сімвалічнае значэнне. Так, рысаслоў «праўда» мае форму, якая робіць яго падобнай да рэбуса, утворанага

напластаваннем літар [5, с. 19]. Канфігурацыя твора выглядае геаметрычна дасканалай, лаканічнай, строга ачыненыя абрысы кожнай з наступных літар хаваюцца ў папярэднія. Адмысловае размяшчэнне знакаў на плоскасці сімвалізуе сутнасць паняцця: праўда ніколі не бывае адназначнай, яна не ляжыць на паверхні, гэта лабірынт сэнсаў, у якіх праўдашукальніку лёгка заблудзіць.

У некаторых рысасловах графічна не ўся лексема, а толькі адна літара ўдзельнічае ў стварэнні метафарычнага вобраза. Напрыклад, у рысаслове «Ісус» ідэю твора транслюе літара «І», у абрысах якой пазнаецца постаць чалавека з німам [5, с. 13]. Аднак вобраз валодае мнагазначнасцю, паколькі кропка над «і» ў промнях выглядае яшчэ і як сонца, што ўзнямаецца над лініяй гарызонту. І калі першы варыянт інтэрпрэтацыі выявы можна назваць літаральным, то ў аснове другога ляжыць метафарычны вобраз, звязаны з культурам сонца ў беларускай міфалогіі, якое ёсць крыніца жыцця ўсяго існага.

У адзінкавых рысасловах літары ўвогуле не з'яўляюцца часткай выявы. Графічны вобраз волі, такую асацыяцыю выклікала ў Л. Сільновай літара «В», створаны з дапамогай мінус-прыёму: на старонцы бачым толькі надпіс «воля», зроблены маленькімі прапіснымі літарамі. Нягледзячы на адсутнасць і ўласна тэксту, і выявы, атрымалася шматгранная, багатая сэнсавымі адценнямі метафара [5, с. 5]. Белы ліст сімвалізуе абсалютную бязмежнасць пачуцця волі, яго нельга стрымаць ніякімі бар'ерамі. У той жа час малюнак без рыс можна ўспрымаць як параўнанне волі з чысцінёй у пераносным сэнсе – маральнай бездакорнасцю, калі чалавек свабодны ад згрызот сумлення, не звязаны путамі хлусні, што можна лічыць адной з перадумоў вольнага існавання чалавека як асобы.

Як бачым, нягледзячы на розны культурны кантэкст і выдавочнае непадабенства тэм паміж візуальнымі эксперыментамі А. Вазнясенскага і Л. Сільновай заўважаецца шэраг паралеляў. У першую чаргу іх яднае творчы метады: відэомы ўяўляюць сабой «партрэты чалавечых лёсаў» [1, с. 14], а рысасловы – гэта «партрэты» паняццяў, з'яў, прадметаў. У абодвух выпадках назіраецца асацыятыўная сувязь з аб'ектам адлюстравання, аўтары надаюць вобразам метафарычнае, сімвалічнае гучанне. У відэомах і рысасловах назіраецца выхад далёка за межы ўласна літаратуры ў бок графічнага мастацтва, чым абумоўлены адметнасці іх рэцэпцыі. Творы аўтарскіх жанраў А. Вазнясенскага і Л. Сільновай даволі цяжка суаднесці ва ўспрыманні з паэзіяй, мастацтвам менавіта слова: суадносіны вербальнага і візуальнага складнікаў у іх далёка не раўнапраўныя. Але ў гэтых суадносінах знаходзім і канцэптуальнае адрозненне, якое дазваляе лічыць вынікі візуальных эксперыментаў аднаго з аўтараў больш блізкімі да літаратуры як славаеснай творчасці. Відэомы А. Вазнясенскага ствараюцца не толькі літарамі, але і іншымі самымі рознымі выяўленчымі сродкамі, у некаторых работах роля слова зводзіцца да мінімуму. Таму ў рэцэптыўных адносінах схіляемся вызначыць відэомы як прыклады плакатнага мастацтва, хоць сам аўтар на-

зываў іх канцэнтрацыяй паэтычнага. Улічваючы наяўнасць подпісаў-расшыфровак да відэом, можна лічыць іх даступнымі для адэкватнага ўспрымання носьбітамі розных моў. У той жа час творы Л. Сільновай маюць надзвычай цесную сувязь з вербальным складнікам, без якога існаванне рысасловаў немагчымае. На лексеме, яе вобразна-сімвалічным значэнні трымаецца ідэйная сутнасць большасці візуальна-паэтычных твораў беларускай паэзіі. Невыканальнай справай лічым і пераклад рысасловаў на іншыя мовы, праўда, адзначым, што малюнкi, створаныя на матэрыяле слоў, якія гучаць падобна па-беларуску, па-руску і па-ўкраінску могуць быць паўна-вартасна ўспрынятыя носьбітамі гэтых моў.

Такім чынам, відэомы А. Вазнясенскага і рысасловы Л. Сільновай з'яўляюцца характэрнымі праявамі эпохі сінтэзу ў мастацтве, гэта канцэптuallyна цэласныя, арыгінальныя жанры, якія ўзбагачаюць набыткі не толькі рускай і беларускай, але таксама сусветнай візуальнай паэзіі.

Бібліяграфічны спіс

1. Вознесенский, А. А. Видеомы. Стихи, визуальные объекты, проза / А. А. Вознесенский ; оформ. худож. А. Коноплева и Е. Поликашина. – М. : РИК «Культура», 1992. – 392 с.
2. Лотман, Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. – М. : Гнозис. Прогресс, 1992. – 272 с.
3. Кочеткова, Н. Игра + аура Вознесенского : интервью с Андреем Вознесенским [Электронный ресурс] / Н. Кочеткова // Известия. – Режим доступа: <https://iz.ru/news/313203>. – Дата доступа: 15.09.2021.
4. Сільнова, Л. Крышталёвы сад : кн. крытыкі / Л. Сільнова. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2007. – 143 с.
5. Сільнова, Л. Рысасловы / Л. Сільнова. – Полацк : Полац. ляда, 1994. – 35 с.

БЕЛАРУСКІЯ І АНГЛІЙСКІЯ ДЗЕЯСЛОВЫ КАНКРЭТНЫХ ФІЗІЧНЫХ ДЗЕЯННЯЎ І СТАНАЎ З ПЕРАНОСНЫМІ МЕНТАЛЬНЫМІ ЛСВ

В. А. Мусіенка (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаюцца другасныя ментальныя лексіка-семантычныя варыянты, утвораныя ад дзеясловаў канкрэтных фізічных дзеянняў і станаў. Усталёўваюцца асноўныя мадэлі семантычнай дэрывацыі і лексіка-тэматычная прыналежнасць другасных значэнняў. Пры вылучэнні дзеясловаў канкрэтных фізічных дзеянняў і станаў быў выкарыстаны дэнататыўны прынцып класіфікацыі. Паказана спецыфіка разыходжання ў колькасці другасных лексіка-семантычных варыянтаў у англійскай і беларускай мовах.

Ключавыя словы: дзеяслоў; лексіка-семантычны варыянт; дэнатат; метафарычны перанос; семантычная мадэль; семантычная група.

Дзеясловы фізічных дзеянняў прадугледжваюць пэўную дынаміку, актыўныя дзеянні і маюць шырокую дэнататыўную суаднесенасць. Такія дзеясловы актыўна ўключаецца ў працэс метафарызацыі і ўтварараюць другас-